

UNIVERSITATE „AUREL VLAICU” ARAD
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ „ILARION V.
FELEA” ARAD
ȘCOALA DOCTORALĂ ÎN DOMENIUL TEOLOGIE

REZUMAT

TEZĂ DE DOCTORAT

*ASPECTE DOGMATICE ALE PREACINSTIRII MAICII
DOMNULUI ÎN ORTODOXIE, REFLECTATE ÎN TEOLOGIA
ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A
VEACULUI AL XX-LEA*

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC,

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan TULCAN

DOCTORAND,

Laurențiu-Victor CHILIBARU

Arad

2018

PLANUL LUCRĂRII

CUPRINS	3
ABREVIERI	8
INTRODUCERE	10
1. Motivația alegerii temei. Scopul. Obiectivele.....	10
2. Limitele și originalitatea lucrării.....	12
3. Specificarea metodei folosite și actualitatea temei.....	13
4. Conținutul cercetării.....	14
5. Dificultăți întâmpinate.....	16
6. Stadiul cercetărilor.....	17

PARTEA I.

DEFINIREA ȘI FIXAREA ÎNVĂȚĂTURII DESPRE MAICA DOMNULUI ÎN PRIMELE VEACURI CREȘTINE CAPITOLUL I. MAICA DOMNULUI ÎN SFÂNTA SCRIPTURĂ.....

29

1.1. Prefigurări ale Maicii Domnului în Vechiul Testament.....	32
1.2. Mențiuni ale Fecioarei Maria în Noul Testament.....	43

CAPITOLUL AL II-LEA. ÎNVĂȚĂTURA DOGMATICĂ DESPRE MAICA DOMNULUI, REFLECTATĂ ÎN SCRIERILE SFINȚILOR PĂRINȚI ȘI ÎN HOTĂRĂRILE SINOADELOR ECUMENICE.....	54
2.1. Sfânta Fecioară în evlavie populară timpurie.....	55
2.2. Concepții patristice despre Maica Domnului în primele patru veacuri creștine.....	60
2.3. Învățătura despre Maica Domnului formulată în cadru sinoadelor ecumenice.....	72
2.3.1. Elemente ale preacinstirii Maicii Domnului în simbolurile de credință.....	72
2.3.2. Semnificații ale termenului „Theotokos”, anterioare Sinodului ecumenic de la Efes.....	74
2.3.3. Maica Domnului reflectată în hotărâri ale sinoadelor ecumenice.....	79
2.3.3.1. Doctrina nestoriană.....	83

2.3.3.2. Geniul Sfântului Chiril și definiția lui hristologică triumfătoare de la Efes.....	87
2.4. Consecințele doctrinei despre Maica Domnului, după sinodul de la Efes.....	94
CONCLUZII	102

PARTEA A II-A.

ASPECTE TEOLOGICO-DOGMATICE ALE PREACINSTIRII MAICII DOMNULUI, REFLECTATE ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

CAPITOLUL I. CONTEXTUL ÎN CARE S-A DEZVOLTAT TEOLOGIA DOGMATICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ, CU IMPLICAȚII TEOTOKOLOGICE, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA	105
CAPITOLUL AL II-LEA. VIAȚA MAICII DOMNULUI	109
2.1. Nașterea Maicii Domnului.....	109
2.2. Aducerea Fecioarei Maria la Templu	112
2.3. Bunavestire.....	113
2.4. Vizitarea Elisabetei. Cântarea Mariei.....	120
2.5. Îndoiala lui Iosif.....	123
2.6. Nașterea lui Hristos din Fecioara Maria.....	124
2.7. Prezența Maicii Domnului în viața Fiului ei.....	125
2.7.1. Tăierea Împrejur, Întâmpinarea, fuga în Egipt și întoarcerea din exil.....	125
2.7.2. Pruncul dumnezeiesc alăptat și purtat în brațe de Maica Sa.....	127
2.7.3. Iisus la vârsta de 12 ani și perioada de pregătire a Sa și a Maicii Lui în vederea începerii activității Sale publice mântuitoare.....	127
2.7.4. Nunta din Cana Galileii.....	128
2.7.5. Prezența ascunsă și smerită a Fecioarei Maria în activitatea publică a Fiului ei.....	129
2.8. Adormirea Maicii Domnului.....	131
CAPITOLUL AL III-LEA. CULTUL MAICII DOMNULUI. FORME DE EXPRIMARE ALE ACESTUIA	133

CAPITOLUL AL IV-LEA. PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI.....	139
4.1. Taina Sfintei Fecioare Maria – temeiul preacinstirii Maicii Domnului.....	145
4.2. Preacinstirea Fecioarei Maria – o datorie a creștinilor rânduită de Dumnezeu.....	149
CAPITOLUL AL V-LEA. CALITATEA MAICII DOMNULUI DE A FI NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU (THEOTOKOS)	151
CAPITOLUL AL VI-LEA. PURUREA-FECIORIA MAICII DOMNULUI.....	164
6.1. Fecioria înainte de naștere.....	173
6.2. Fecioria în naștere.....	177
6.3. Fecioria de după naștere.....	181
CAPITOLUL AL VII-LEA. RAPORTUL DINTRE MATERNITATEA DIVINĂ ȘI FECIORIA MAICII DOMNULUI.....	185
CONCLUZII.....	187

PARTEA A III-A.

LEGĂTURA DINTRE MAICA DOMNULUI ȘI VIAȚA BISERICII, OGLINDITĂ ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

CAPITOLUL I. RAPORTUL DINTRE TAINA FECIOAREI MARIA ȘI TAINA BISERICII.....	191
CAPITOLUL AL II-LEA. MAICA DOMNULUI – MAICA DUHOVNICEASCĂ A CREȘTINILOR.....	195
CAPITOLUL AL III-LEA. MAICA DOMNULUI – CEA MAI ÎNALTĂ PILDĂ DE VIEȚUIRE CREȘTINĂ..	199
3.1. Înrudirea spirituală a credincioșilor cu Hristos după modelul de viețuire al Fecioarei Maria.....	200
3.2. Zămislirea Cuvântului dumnezeiesc în inimile credincioșilor.....	200
CAPITOLUL AL IV-LEA. MAICA DOMNULUI ȘI PĂCATUL STRĂMOȘESC.....	203

CAPITOLUL AL V-LEA. RELAȚIA DINTRE SFÂNTUL DUH ȘI FECIOARA MARIA ÎN ACTUL ÎNTRUPĂRII.....	207
CAPITOLUL AL VI-LEA. MAICA DOMNULUI – MIJLOCITOAREA A MÂNTUIRII OAMENILOR.....	209
6.1. Interpretarea ortodoxă a afirmației lui Teofan al Niceei că Maica Domnului este „Mijlocitoarea tuturor harurilor”	210
6.2. Concepții ale scriitorilor bizantini, greci și ruși, cu privire la Maica Domnului ca „Dăruitoare a harurilor”.....	220
6.3. Mijlocirea Fecioarei Maria în gândirea teologică a părintelui Dumitru Stăniloae.....	243
CAPITOLUL AL VII-LEA. MAICA DOMNULUI – POVĂȚUITOAREA ȘI OCROTITOAREA CREȘTINILOR.....	269
CONCLUZII.....	273

PARTEA A IV-A.

ASPECTE INTERCONFESIONALE ÎN LEGĂTURĂ CU PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI, PRIVITE DIN PUNCT DE VEDERE ORTODOX

CAPITOLUL I. ÎNVĂȚĂTURA CATHOLICĂ DESPRE MAICA DOMNULUI.....	277
1.1. Imaculata concepție.....	279
1.2. Înălțarea Fecioarei cu trupul la cer.....	319
1.3. Maica Domnului – co-mântuitoarea (corredemptrix)	339
1.4. Aspecte referitoare la diferența dintre învățătura despre Maica Domnului din teologia ortodoxă și din cea romano-catholică.....	348
CAPITOLUL AL II-LEA. OBIECTII NEOPROTESTANTE CU PRIVIRE LA PREACINSTIREA MAICII DOMNULUI.....	350
2.1. Semnificația expresiei „până ce” în limbajul Sfintei Scripturi.....	351
2.2. Sensul biblic al sintagmei „Întâiul-Născut” sau „Unul-Născut”.....	352

2.3.	„Frații Domnului”	354
2.4.	Înrudirea trupească ar fi fost subapreciată de Mântuitorul.....	359
2.5.	Preacinstirea ar fi o formă de idolatrie.....	360
2.6.	Aspecte referitoare la diferența de percepție a tainei fecioriei dintre teologia ortodoxă și cea neoprotestantă.....	362
CONCLUZII		363

PARTEA A V-A.

TEOTOKOLOGIA ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ ȘI RELEVANȚA

ACESTEIA PENTRU MISIUNEA BISERICII ASTĂZI

CAPITOLUL I. PERSPECTIVA DESCHISĂ DE PREOTUL ȘTEFAN BUCHIU CU PRIVIRE LA STUDIUL TEOTOKOLOGIEI ORTODOXE ȘI POZIȚIONAREA EI ÎN CADRUL TEOLOGIEI DOGMATICE CONTEMPORANE.....			367
1.1.	Sinteza teotokologică din teologia ortodoxă contemporană, reluarea și aprofundarea dogmatică a învățaturii despre preacinstirea Maicii Domnului reflectată în teologia ortodoxă română din a doua jumătate a veacului al XX-lea.....		368
1.2.	Implicarea Maicii Domnului în viața credincioșilor. Valoarea teotokologiei ortodoxe în misiunea Bisericii astăzi.....		374
1.3.	Coordonate teologice fundamentale ale învățaturii ortodoxe despre Maica Domnului cu implicațiile lor pastoral-misionare.....		377
CAPITOLUL AL II-LEA. VIZIUNEA TEOLOGULUI IOAN I. ICĂ JR ASUPRA ÎNVĂȚĂTURII DESPRE MAICA DOMNULUI, REFLECTATĂ ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA.....			382
2.1.	Impactul regimului comunist asupra criticilor severe aduse de Biserica Ortodoxă Română inovațiilor mariologice romano-catolice.....		383

2.2.	Polemica dintre teologii sibieni și preotul Dumitru Stăniloae cu privire la mariologia bizantină.....	385
2.3.	Replica preotului Isidor Todoran în favoarea mariologiei scolastice a manualelor de dogmatică.....	395
2.4.	Poziția critică a preotului Petru Rezuș față de teologia neopatristică văzută ca „teologism” anacronic și retrograd.....	405
	CONCLUZII	410
	CONCLUZII FINALE	412
	BIBLIOGRAFIE	431

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Teza de doctorat intitulată „*Aspecte dogmatice ale preacinstirii Maicii Domnului în ortodoxie, reflectate în teologia ortodoxă română din a doua jumătate a veacului al XX-lea*” își propune a fi o abordare concisă a doctrinei despre Maica Domnului, ca fundament al preacinstirii acesteia.

De-a lungul timpului, s-au scris rânduri nenumărate, de o mare sensibilitate, frumusețe artistică și profunzime duhovnicească despre Maica Domnului. Mulți autori au simțit o mare bucurie și onoare în a-și arăta deosebita evlavie față de Sfânta Fecioară Maria, omagiind-o pe aceea care, prin al său mult așteptat și eliberator *fiat*, a redeschis întregii umanități porțile Împărăției cerurilor și a redat omului speranța reînțarcerii din exilul păcatului, în casa Părintelui Celui Preaînalt. Tema aceasta este vastă și poate să fie tratată din mai multe perspective, dar cercetarea de față se ocupă cu studierea concepțiilor dogmatice esențiale despre Maica Domnului, din operele unor teologii ortodocși români, din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Scopul lucrării de doctorat de față este acela de a arăta într-un mod clar și accesibil cine este Fecioara Maria, sub aspect teologic, care este poziția și rolul ei în spiritualitatea creștin-ortodoxă și, în același timp, cum trebuie să se raporteze fiecare credincios, din punct de vedere existențial, la Maica Domnului.

Această lucrare de doctorat are ca obiectiv realizarea unei analize dogmatice din perspectivă ortodoxă a principalelor

afirmații și opinii cu privire la viața și personalitatea Maicii Domnului, așa cum sunt ele redată în Sfânta Scriptură, în Sfânta Tradiție și în aparițiile editoriale mai noi, în special în cele scrise în teologia ortodoxă română din a doua jumătate a veacului al XX-lea.

Pentru a scoate în evidență aspectele dogmatice ale preacinstirii Maicii Domnului, reflectate în operele teologilor români din a doua jumătate a veacului al XX-lea, s-au consultat scrierile unor teologi ai Ortodoxiei românești, care și-au îndreptat atenția spre cercetarea unor teme referitoare la învățătura dogmatică despre Maica Domnului, precum: Dumitru Stăniloae, Petru Rezuș, Olimp Căciulă, Ilie Moldovan, Constantin Galeriu, Chesarie Gheorghescu, Pinte Dumitru, Isidor Todoran, Nicolae Chițescu și Ion Bria.

Lucrarea de doctorat începe cu o **Introducere** și continuă cu studiul propriu-zis, care este structurat în cinci părți.

În **prima parte** a tezei, în care s-a utilizat metoda diacronică de cercetare, s-a pornit de la prezentarea fundamentelor scripturistice ale preacinstirii Maicii Domnului, s-a continuat cu expunerea principalelor opinii emise de Sfinții Părinți cu privire la Fecioara Maria și s-a încheiat cu definirea învățăturii dogmatice despre Maica Domnului, în cadrul perioadei sinoadelor ecumenice.

În **a doua parte** a tezei, s-a urmărit expunerea în detaliu a celor mai importante concepții despre Maica Domnului, lansate în teologia românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea,

precum și a contextului istoric și teologic în care aceste concepții au apărut. Lucrarea de doctorat de față și-a propus să realizeze o analiză destul de aprofundată și să ofere o interpretare corespunzătoare, cu privire la afirmațiile și la ideile mai importante, cu caracter teotokologic, enunțate de teologii români utilizați. În această a doua parte a tezei de doctorat, metoda de cercetare predominantă a fost cea analitică, susținută de metoda sincronică, de metoda diacronică, dar și de cea sintetică. S-a urmărit evidențierea, într-o formă amănunțită, temeinic structurată și sistematizată, a principalelor teme care o au în centru pe Maica Domnului, în unitatea ei indisolubilă cu Domnul Iisus Hristos și cu Sfânta Biserică. În gândirea teologică românească, s-a expus tematic învățătura despre Fecioara Maria, analizându-se dogmatic temele care o privesc pe Maica Domnului în calitatea ei de Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară. S-a arătat că titlul de Născătoare de Dumnezeu face referire la faptul că Maica Domnului L-a născut cu trup și cu suflet omenesc pe Fiul lui Dumnezeu, Cel care a unit în singurul Său Ipostas dumnezeiesc, firea umană, luată prin Întrupare, „la plinirea vremii”, din Fecioara Maria, și firea divină, primită prin nașterea veșnică din Tatăl. S-a vorbit, de asemenea, despre pururea-fecioria Maicii Domnului, învățatură care evidențiază faptul că Fecioara Maria și-a dedicat întreaga viață lui Dumnezeu, făgăduindu-i, încă din perioada petrecerii în Templu, că va rămâne pentru totdeauna fecioară. De aceea, Întruparea și Nașterea Fiului lui Dumnezeu din pântecul Maicii Domnului,

având un caracter feciorelnic suprafiresc, întrucât au avut loc prin lucrarea tainică și sfințitoare a Duhului Sfânt, nu au stricat, ci au păstrat neatinsă pecetea fecioriei Mariei. În acest sens, teologii români au precizat că Biserica Ortodoxă învață cu privire la întreita dimensiune a fecioriei Maicii Domnului: cea de dinainte de naștere, cea din timpul nașterii și cea de după naștere. A fost de asemenea evidențiată, în teologia românească, legătura dintre maternitatea divină și pururea-fecioria Maicii Domnului, afirmându-se că dacă maternitatea nu a stricat pecetea fecioriei, la rândul ei, fecioria și-a aflat puterea de rodire și justa împlinire în maternitate. Aceste două învățături au determinat Biserica să legitimizeze și să acorde un cult de preacinstire la adresa Maicii Domnului, care s-a manifestat sub diverse forme, în special, în rugăciuni, imnologie, iconografie, omiletică și liturghie. Teologii români au arătat, totodată, că Dumnezeu însuși este Cel care i-a adus, înainte de toate, cinstire Fecioarei Maria și a rânduit, în consecință, instituirea acestui cult de supravenerare, pe care toți credincioșii au datoriat să îl adreseze, cu dragoste și cu sinceră devoțiune, Maicii Domnului. Astfel, credința Bisericii în maternitatea divină și în fecioria Maicii lui Hristos este mărturisită în același timp dogmatic și doxologic, atât prin definițiile dogmatice, cât și prin formularele liturgice.

În **a treia parte** a tezei, s-a dezbătut tema referitoare la relația dintre Fecioara Maria și viața Bisericii, evidențiindu-se rolul Maicii Domnului de *Maică duhovnicească a creștinilor* și de *Mijlocitoare a tuturor harurilor*. Lucrarea de doctorat de față

a urmărit să arate că Fecioara Maria reprezintă o adevărată pildă de trăire a vieții în Hristos, întrucât ea deschide calea înrudirii spirituale a credincioșilor cu Fiul lui Dumnezeu, fiind în același timp împlinirea supremă și garantul acestei înrudirii. Totodată, s-a evidențiat concepția teologilor români cu privire la relația dintre Fecioara Maria și păcatul strămoșesc, precum și la rolul pe care L-a avut Sfântul Duh în actul Întrupării. Astfel, s-a precizat că Maica Domnului s-a născut cu păcatul strămoșesc, asemenea tuturor oamenilor, cu excepția lui Hristos, rămânând, în consecință, în solidaritate cu oamenii. Totuși, potrivit explicațiilor oferite de teologii români, Fecioara Maria a fost curățită de păcatul strămoșesc prin lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt, Care, în coborârea Lui harică asupra ei, a pregătit-o astfel pentru a-L primi în sine și a-L naște ca om pe Fiul lui Dumnezeu Întrupat. De asemenea, în această parte, în care s-a făcut apel la metoda diacronică și la cea analitică, s-a expus tema care o vizează pe Maica Domnului în calitatea ei de mijlocitoare în ceea ce privește susținerea eforturilor credincioșilor de a dobândi mântuirea subiectivă. S-a remarcat că în teologia românească s-a realizat distincția între cele două direcții ale mijlocirii Maicii Domnului: una, care are în vedere calitatea ei de *Rugătoare* în favoarea credincioșilor, și cea de-a doua, care face trimitere la rolul ei de *Distribuitoare* sau de *Dăruitoare* directă și propriu-zisă a harurilor divine către comunitatea eclezială, ca rezultat al supremei unități existente între umanitatea ei și firea umană îndumnezeită a Fiului lui Dumnezeu întrupat. S-a făcut de

asemenea referire la Maica Domnului, în calitate de Ocrotitoare și de Povățuitoare, așa cum a fost ea văzută în gândirea teologilor români.

În **partea a patra** a acestei teze, s-a realizat expunerea, într-o abordare apologetică-interconfesională, a punctului de vedere ortodox, față de aspectele dogmatice deosebitoare, referitoare la preacinstirea Maicii Domnului, prezente în teologia romano-catolică și în cea neoprotestantă. În acest sens, au fost dezbătute dogmatic învățăturile despre *Imaculata concepție*, *Asumpția corporală*, *Maica Domnului corredeptrix* – proprii Bisericii Romano-Catolice – și criticile care vizează pururea-fecioria Maicii lui Hristos și necesitatea de a aduce un cult de preacinstire Născătoarei de Dumnezeu – ridicate de teologia neoprotestantă. Teologii români au arătat că dogma despre Imaculata concepție o scutește pe Fecioara Maria de păcatul strămoșesc, ea nemaiavând nevoie, în consecință, să fie curățită la Bunavestire. Această dogmă arată ca nejustificată însăși necesitatea Fecioarei Maria de a fi mântuită prin jertfa de pe Cruce a lui Hristos, devenind ea însăși un centru autonom de mântuire pentru umanitate, chiar înainte de Hristos. De asemenea, în teologia românească s-a arătat că dogma despre Asumpția corporală scoate din acoperământul de taină evenimentul Înălțării Maicii Domnului la cer. Prezentată ca o consecință a dogmei despre Imaculata concepție, Asumpția corporală face referire la faptul că Maica Domnului, în absența păcatului strămoșesc, nu a mai avut nevoie să cunoască experiența morții, eveniment care

este trecut cu vederea în catolicism, ci s-a înălțat prin propriile sale puteri, cu sufletul și cu trupul, la cer. Teologii români au atras atenția că în Ortodoxism se face referire la moartea Mariei ca la o Adormire, afirmând totodată și credința în mutarea ei la cer, dar nu separat de Hristos, prin puterea ei proprie, ca un Dumnezeu, ci numai în Hristos și prin puterea dumnezeiască a lui Hristos. Cu privire la moartea Mariei, teologii ortodocși au precizat că ea nu este o moarte jertfelnică, asumată de bună-voie, pentru mântuirea oamenilor, asemenea morții lui Hristos, ci este o consecință a păcatului strămoșesc. Însă înălțarea ei nu derivă din moartea ei, ci, datorită unității depline dintre firea ei și umanitatea lui Hristos, moartea Mariei este ușoară și trecătoare, fiind biruită de însăși puterea morții lui Hristos. Despre doctrina catolică, neformulată ca dogmă, a calității Maicii Domnului de corredemptrix, în Ortodoxia românească s-a afirmat că Fecioarei Maria nu i se poate atribui un rol în realizarea operei de mântuire obiectivă, întrucât aceasta îi aparține în exclusivitate lui Hristos. Maica Domnului îndeplinește numai rolul de a transmite harurile necesare pentru susținerea eforturilor duhovnicești ale credincioșilor în vederea dobândirii mântuirii subiective. La realizarea operei de mântuire obiectivă, Maica Domnului participă prin acordul ei dat la Bunavestire de a deveni Născătoarea Fiului lui Dumnezeu ca ființă omenească. Prin rolul ei de mijlocitoare, Fecioara Maria nu se interpune între credincioși și Hristos, ci se face pe deplin transparentă iradierilor dumnezeiești care coboară de la Dumnezeu către oameni, prin

firea umană a Maicii Domnului. S-a subliniat, ca o concluzie, faptul că teologii ortodocși români au constatat, în legătură cu aceste trei învățături deosebitoare despre Maica Domnului, tendința clară a catolicismului de a o paraleliza pe Fecioara Maria cu Hristos, de a o autonomiza de El și de a o exclude din solidaritatea cu oamenii. Cu privire la obiecțiile neoprotestante la învățătura ortodoxă referitoare la preacinstirea Maicii Domnului, s-a menționat faptul că teologii români au pus această atitudine de respingere în legătură cu incapacitatea raționalistă de a recunoaște fecioria Maicii Domnului din timpul și de după nașterea lui Iisus, pe baza interpretării părtinitoare a expresiilor neotestamentare „până ce”, „Întâiul născut” și „frații Domnului”. În teologia românească, s-a demonstrat că aceste expresii nu pot fi invocate ca argumente împotriva preacinstirii Maicii Domnului, deoarece, în realitatea, expresia „până ce” arată perpetuitatea unei stări de fapt, în cazul de față, a fecioriei, expresia „Întâiul-născut” se folosește pentru a se face referire la dreptul de moștenire dublă a celui născut primul, în cazul existenței mai multor frați, fără ca această situație să fie obligatorie, iar expresia „frații Domnului” face trimitere la verii secundari ai lui Iisus, mai exact, la fiii Mariei lui Cleopa, fratele dreptului Iosif. În teologia românească s-a dat de asemenea răspuns obiecției neoprotestanților că înrudirea trupească ar fi desconsiderată de Mântuitorul, întrucât ar fi tratat-o uneori cu indiferență pe Maica Sa, precizându-se că înrudirea trupească nu este rea în sine, dar nu are un rol în mântuire, deoarece credincioșii trebuie să dobândească adevărata

înrudire, prin respectarea poruncilor divine, după exemplul Fecioarei Maria. Nici acuzația neoprotestantă că preacinstirea ar fi mariolatrică nu a rămas fără răspuns, teologii români arătând că, în Biserica Ortodoxă, supravenerarea Maicii Domnului este relativă la adorarea lui Dumnezeu, astfel încât cinsirea adresată Fecioarei Maria trece în mod indirect la Dumnezeu. Prin urmare, în lucrarea de față, s-a demonstrat că particularitățile de percepție a învățaturii despre Maica Domnului, în teologia romano-catolică și în cea neoprotestantă, implică două viziuni diametral-opuse: una de maximizare și alta de minimizare a rolului Fecioarei Maria în opera de mântuire. Numai Ortodoxia păstrează calea de mijloc în toate învățăturile de credință, inclusiv în teotologie.

În **partea a cincea**, s-a urmărit a se aduce în actualitate tema cercetată, cu scopul deschiderii de noi perspective în ceea ce privește studiul doctrinei despre preacinstirea Maicii Domnului. În acest sens, s-a evidențiat modul în care această învățătură dogmatică, reflectată în Ortodoxia românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea, a fost receptată în teologia ortodoxă contemporană din România. Totodată, s-a subliniat relevanța acestei receptări a învățaturii teotologice în misiunea și în pastorația de astăzi a Bisericii Ortodoxe. Astfel, în teza de doctorat de față, s-a făcut referire la volumul preotului profesor Ștefan Buchiu, intitulat: *Maica Domnului. O introducere în teotologia ortodoxă*, în care s-a înfățișat doctrina teotologică, în corelație cu celelalte învățături dogmatice ale teologiei ortodoxe. În acest sens, autorul a evidențiat că o teotologie

autentic ortodoxă trebuie să fie pe deplin integrată în hristologie, precum și în soteriologie, eclesiologie și eshatologie, și să își găsească un corespondent, de natură doxologică, în cultul și în spiritualitatea Bisericii. Pe baza afirmațiilor preotului Ștefan Buchiu, s-a evidențiat că misiunea și pastorația Bisericii trebuie să se axeze, în contextul lumii secularizate actuale, pe îndrumarea credincioșilor spre intensificarea vieții religioase și duhovnicești, în vederea transformării lăuntrice, prin cultivarea virtuților și prin împlinirea poruncilor divine, având ca model desăvârșit și ca ajutor de nădejde pe Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Nu în ultimul rând, s-a evidențiat că misiunea Bisericii trebuie să orienteze cercetarea teologică în direcția precizării și clarificării unor teme destul de controversate ale învățaturii despre Maica Domnului, precum cea referitoare la lucrarea de mijlocire a harurilor și darurilor dumnezeiești. Tot din punct de vedere misionar, Biserica trebuie să își canalizeze eforturile în vederea precizării cu claritate a specificului ortodox al învățaturii despre preacinstirea Maicii Domnului, în fața diferitelor concepții mariologice, deviate și exagerate, promovate de celelalte confesiuni creștine, pregătindu-i astfel pe credincioșii ortodocși să țină piept prozelitismului care tinde să periclitizeze conținutul teotologic autentic al tradiției eclesiale din primele veacuri creștine, afirmat, păstrat și actualizat în Biserica Ortodoxă. De asemenea, s-a făcut referire la lucrarea diaconului profesor Ioan I. Ică jr, intitulată *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV*, în care autorul a analizat

modul în care a fost abordată doctrina despre Maica Domnului în Europa creștină a secolului al XX-lea. Punctul de plecare al acestei opere de mari dimensiuni a fost polemica referitoare la *mariologia bizantină*, care s-a disputat între gruparea teologilor *cernăuțeni* de la Sibiu și marele teolog Dumitru Stăniloae. În opinia diaconului Ioan I. Ică jr, această controversă nu ar fi avut loc, în condițiile în care ar fi existat traducerea în limba română a *Tratatului de mariologie*, elaborat de Teofan al Niceei, a cărui concepție inedită despre mijlocirea Maicii Domnului a constituit sursa controverselor ireconciliabile dintre teologii români. Cunoașterea textului elaborat de acest autor bizantin și așezarea lui în corelație cu alți scriitori din aceeași perioadă care au avut aceeași concepție despre mijlocirea Fecioarei Maria ar putea constitui premisa înțelegerii acestei teme în duhul Sfinților Părinți. Astfel, expresia „Maica tuturor harurilor”, cu referire la capacitatea Maicii Domnului de a împărtăși harurile divine tuturor credincioșilor, ar putea fi îmbrățișată cu mai multă deschidere în mediile teologiei românești și ar putea fi totodată acceptată ca expresie deplin ortodoxă, fapt care ar pune capăt definitiv disputelor teotokologice dintre teologii români.

Teza de doctorat se încheie cu o parte dedicată

Concluziilor:

1. În scrierile publicate în a doua jumătate a secolului trecut, teologii ortodocși români au abordat învățătura teotokologică din perspectivă biblică și patristică. Biserica nedespărțită a primului mileniu a afirmat, printr-o formulare dogmatică

incontestabilă, credința nețărmurită în maternitatea divină, în pururea-fecioria, în preacinstirea și în mijlocirea Maicii Domnului. În gândirea teologică românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a evidențiat că, înainte de fixarea definitivă a învățaturii despre Maica Domnului, în cadrul sinoadelor ecumenice, în jurul acestei învățături, s-au purtat lupte doctrinare aprige, în care cele mai însemnate ziduri de apărare a Ortodoxiei au fost maternitatea divină și pururea-fecioria. Dacă aceste fortificații ar fi fost cucerite, atunci învățăturile despre întrupare și despre mântuire ar fi fost întru totul năruite. De aceea, s-a subliniat că, în opinia teologilor români, teotologia reprezintă mama tuturor dogmelor hristologice ale Bisericii Ortodoxe.

2. Teologii ortodocși români nu au considerat că doctrina despre Maica Domnului reprezintă o temă distinctă și independentă a teologiei, ci o temă care trebuie corelată obligatoriu cu principalele capitole ale dogmaticii ortodoxe, precum hristologia, soteriologia, eclesiologia și eshatologia. Prin aceasta, s-a arătat faptul că Maica Domnului nu poate fi cugetată fără Fiul ei, așa cum nici Domnul Iisus Hristos nu poate fi cugetat fără Maica Sa. În acest sens, se păstrează și se evidențiază caracterul unitar al teologiei ortodoxe, în care toate temele dogmatice se află într-o perfectă interdependență. Din afirmațiile întâlnite în Ortodoxia românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea, rezultă că învățătura referitoare la preacinstirea Maicii

Domnului nu constituie o temă neînsemnată și marginală a teologiei, nefiind o învățătură care poate fi trecută cu vederea, întrucât este instituită și cerută de Însuși Domnul Iisus Hristos. S-a subliniat astfel că preacinstirea Maicii Domnului este o expresie a evlaviei și a spiritualității creștine, dar, mai ales, o învățătură de credință absolut necesară pentru mântuire. În fața tainei excepționale a Maicii Domnului, orice creștin este dator să își exprime toată dragostea și toată venerația, întrucât, prin situarea ei în vecinătatea maximă a tronului de slavă al Fiului ei, Fecioara Maria mijlocește cu deplină eficiență pentru mântuirea și îndumnezeirea tuturor mădulelor Bisericii.

3. În privința temei referitoare la mijlocirea Maicii Domnului, au existat diferențe de opinie între teologii români. Pe de o parte, s-a susținut că Fecioara Maria realizează numai o mijlocire prin rugăciune, intervenind înaintea lui Dumnezeu pentru a transmite creștine harurile divine necreate. Această mijlocire a Maicii Domnului se deosebește numai în grad de mijlocirea sfinților, întrucât Fecioara Maria este mai unită cu Hristos decât orice făptură, datorită maternității divine. Pe de altă parte, s-a afirmat că Maica Domnului este nu numai Rugătoare pentru primirea harului ci și o Dăruitoare sau o Distribuitoare propriu-zisă și reală a harurilor către comunitatea Bisericii. În ciuda diferențelor de opinie, teologii români au precizat că mijlocirea Maicii Domnului este numai o mijlocire în planul mântuirii subiective, spre

deosebire de mijlocirea lui Hristos, care se situează în planul mântuirii obiective.

4. Teotokologia ortodoxă a fost abordată, în gândirea teologică românească din a doua jumătate a secolului al XX-lea, în special, în contextul discuțiilor interconfesionale. Potrivit teologilor români, toate inovațiile catolice referitoare la învățătura dogmatică despre Maica Domnului reprezintă un prilej arbitrar, unilateral și simplificator de a o paraleliza pe Fecioara Maria cu Mântuitorul Iisus Hristos. În consecință, Maica Domnului este *asociată* de Fiul ei la opera Sa de realizare a mântuirii obiective. Teologii români au arătat că o asemenea atitudine nu numai că o scoate pe Fecioara Maria din solidaritatea cu oamenii, dar o exclude din însăși dependența de Hristos, conferindu-i Maicii Domnului puteri, atribute și prerogative dumnezeiești. În raport cu teologia neoprotestantă, s-a arătat că problema ridicată de expresiile *până ce, Întâiul-Născut și frații Domnului*, vizează în mod evident nerecunoașterea fecioriei Maicii Domnului din timpul și de după nașterea lui Iisus Hristos, ca premisă dogmatică pentru respingerea învățăturii despre supravenerarea Fecioarei Maria. În mod similar cu afirmațiile mariologice ale romano-catolicismului, și afirmațiile neoprotestante referitoare la Maica Domnului sunt caracterizate de aceeași tendință de raționalitate simplificatoare.

Spre deosebire de catolicism, în teologia ortodoxă, Fecioara Maria nu are o lucrare proprie și autonomă sau paralelă în raport cu lucrarea lui Hristos. În Ortodoxie, nu există decât o singură lucrare mântuitoare, cea a Domnului Iisus Hristos, în care Maica Domnului are rolul de participantă directă, în special, prin calitatea ei de Născătoare de Dumnezeu, însușită la Întrupare, odată cu acordul său pe care l-a dat către Dumnezeu, prin îngerul Gavriil, la Bunavestire. În consecință, potrivit teologilor români, Maica Domnului beneficiază de o cinstire mai înaltă în Ortodoxie, decât în catolicism, întrucât este subiectul plinătății Sfântului Duh, adică al harului divin necreat, asemenea lui Hristos, însă prin Hristos și în deplină unitate cu Hristos. Slava Maicii Domnului izvorăște din Hristos și este cuprinsă în slava lui Hristos. De aceea, în Ortodoxie, prin taina și slava Maicii Domnului se afirmă cel mai categoric și cel mai profund hristocentrism.

5. În general, teologii ortodocși români au tratat doctrina teotokologică doar în contextul discutării temei hristologice a unirii ipostatice. Astfel, învățătura despre calitatea Fecioarei Maria de Născătoare de Dumnezeu este înfățișată ca una dintre consecințele sau implicațiile unirii desăvârșite dintre firea umană și cea divină, în Ipostasul Cuvântului lui Dumnezeu. Un alt context în care teologia românească a făcut referire la învățătura despre Maica Domnului este cel legat de cinstirea sfinților, punându-se în valoare motivele

dogmatice fundamentale care au determinat Biserica să acorde Preacuratei Fecioare un cult de preacinstire. De asemenea, în gândirea teologică românească, s-a dezbătut doctrina referitoare la Maica Domnului în corelație cu tema referitoare la comuniunea dreptilor cu Biserica luptătoare de pe pământ, evidențiindu-se importanța mijlocirii Maicii Domnului care aflată în starea de slavă, mai unită cu Fiul Său decât toți dreptii poate interveni mai eficient în favoarea credincioșilor cu scopul de a le acorda sprijinul necesar în dobândirea mântuirii subiective. Acest tip de abordare este specific structurii pe care sunt alcătuite în general manualele de teologie dogmatică, deoarece nu desparte învățătura despre Maica Domnului de hristologie, și nici de celelalte teme ale teologiei dogmatice. Se afirmă și se păstrează, astfel, în dogmatica ortodoxă românească, unitatea dintre teotologie și hristologie, soteriologie, pnevmatologie, eclesiologie și eshatologie. Prin urmare, modul acesta de abordare teotologică este întâlnit, de regulă, la autorii care au elaborat astfel de lucrări științifice pentru uzul școlilor de teologie. În cadrul acestor manuale, referirile doctrinare la Maica Domnului sunt restrânse și legate în mod sistematic și structural de învățătura despre întrupare, ca una dintre consecințele unirii ipostatice, și de tema privitoare la mântuirea subiectivă, care evidențiază sensul noțiunii de sfințenie în teologia ortodoxă.

Contribuția principală pe care o aduce prezenta lucrare de doctorat o constituie aprofundarea învățaturii dogmatice despre Maica Domnului, reflectate în cadrul teologiei ortodoxe române din a doua jumătate a secolului al XX-lea. În acest sens, au fost subliniate afirmațiile făcute de câțiva teologi români care au fost preocupați de studiul unor teme cu caracter dogmatic și moral referitoare la persoana, viața și activitatea Sfintei Fecioare Maria. Teza de doctorat de față cuprinde o sinteză structurată a temelor mariologice dezbătute de teologii români, sinteză care are rolul de a evidenția importanța pe care o manifestă preacinstirea Sfintei Fecioare Maria în doctrina și în spiritualitatea Bisericii Ortodoxe, precum și poziția pe care o deține această învățătură în cadrul marilor teme ale dogmaticii ortodoxe. În prezentarea ideilor mariologice, s-a pus accentul pe particularitățile de opinie ale afirmațiilor făcute de teologii români.

Noutatea și originalitatea prezentei lucrări de doctorat constă în abordarea destul de concisă și de cuprinzătoare în același timp a temei referitoare la preacinstirea Maicii Domnului, abordare care vizează expunerea într-o manieră holistică a doctrinei teotokologice, aflate în unitate dogmatică deplină cu toate celelalte învățături de credință ortodoxe, în special cu hristologia, soteriologia, eclesiologia și eshatologia. De asemenea, această abordare include evidențierea legăturii dintre afirmarea adevărului dogmatic și exprimarea lui doxologică în cultul și în spiritualitatea Bisericii. În plus, teza de doctorat de față a urmărit

să facă precizarea că o teotokologie completă și actuală trebuie să aibă un impact clar și să se oglindească direct în viața practică a credincioșilor. Prin urmare, prezenta lucrare de doctorat și-a propus să promoveze o mariologie vie, deplin fundamentată scripturistic și patristic, formulată corect din punct de vedere doctrinar, exprimată clar și concis, integrată complet în unitatea dogmatică a teologiei ortodoxe și racordată armonios la nevoile reale ale credincioșilor.

Maica Domnului se bucură de preacinstirea pe care i-o aduce Biserica. De aceea, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu își îndreaptă asupra comunității ecleziale rugăciunile și mijlocirile ei pline de iubire maternă, în timp ce Biserica, în semn de recunoștință, mărturisește doxologic credința în maternitatea divină, pururea-fecioria, sfințenia și mijlocirea Maicii Domnului, adresându-i cu toată dragostea un cult de supravenerare. Preacurata Fecioară Maria reprezintă un adevărat model de urmat pentru toți credincioșii, pe care ea îi conduce la întâlnirea cu Dumnezeu în Împărăția cerurilor. În starea ei specială de îndumnezeire și de acoperire de slavă, datorată fecioriei și maternității divine, Maica Domnului reprezintă împlinirea și dovedirea scopului ultim pentru care Dumnezeu l-a creat pe om. Aflată în apropiere maximă de Fiul ei și Judecătorul Suprem al lumii, Fecioara Maria îi călăuzește de credincioși în călătoria lor spre veșnicie, ajutându-i să ajungă la rândul lor la starea cea de-a dreapta, sub acoperământul de slavă și de taină al lui Dumnezeu, în care ea însăși se odihnește. Abia atunci când vor atinge cu

adevărat această stare de supremă fericire, credincioșii o vor putea vedea pe Maica Domnului în perfectă unitate cu Hristos, Cel care le va descoperi tuturor dreptilor taina excepțională a Fecioarei – modelul și realizarea înrudirii spirituale a oamenilor cu Fiul lui Dumnezeu.

Tema aceasta este vastă și poate să fie tratată din mai multe perspective. Deocamdată prezenta lucrare de doctorat se rezumă la acest studiu restrâns și general, dar îl menține deschis pentru o cercetare ulterioară mai aprofundată.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. IZVOARE

I.1. Izvoare biblice

- 1) *** *Biblia sau Sfânta Scriptură*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1988.

I.2. Izvoare patristice

I.2.1. Cărți de cult

- 1) *** *Acatistier*, (tiparul Tipografiei Eparhiale Sibiu), Editura Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1996.
- 2) *** *Cazanii*, Ediția a III-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1929.
- 3) *** *Ceaslov*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2001.
- 4) *** *Ceaslovul cel Mare*, Editura Biserica Ortodoxă, Alexandria, 2003.
- 5) *** *Liturghier*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2012.
- 6) *** *Mineiul luni lui martie*, Ediția a III-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1930.
- 7) *** *Mineiul luni august*, Ediția a III-a, Tipografia cărților bisericești, București, 1929.
- 8) *** *Mineiul luni septembrie*, Ediția a III-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1929.
- 9) *** *Octoih Mare*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.

I.2.2. Ediții

- 1) JUGIE, Martin, *Homèlies mariales byzantines. Textés grecs édités et traduits en latin*, în P.O., Editată de René Graffin și François Nau, t. 16, fasc. 3, Firmin-Didot et Cie, Imprimeurs-Éditeurs, Paris, 1922 și în P.O., t. 19, fasc. 3, Firmin-Didot et Cie, Imprimeurs-Éditeurs, Paris, 1926.
- 2) MANSI, Giovanni Domenico (Éditeur), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, 53 vol., Hubert Welter, Éditeur, Paris, 1901-1927.
- 3) MIGNE, Jacques-Paul (Éditeur), *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, 161 vol., Imprimerie Catholique, Paris, 1857-1866.
- 4) MIGNE, Jacques-Paul (Éditeur), *Patrologiae Cursus Completus. Series Latina*, 221 vol., Imprimerie Catholique, Paris, vol. 1-217, 1841-1855, și indici, vol. 218-221, 1862-1865.

I.2.3. Traduceri

- 1) *** *Apologeți de limbă greacă*, în P.S.B., vol. 2, Traducere, introducere, indice și note de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, Pr. Prof. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 1980.
- 2) *** *Conciliul Ecumenic al II-lea din Vatican*, „Constituția Dogmatică despre Biserică” *Lumen Gentium*, Traducere de Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, Institutul Teologic Romano-Catolic, Editura Sapienția, Iași, 2011.

- 3) *** *Evangelii apocrife*, Traducere, studiu introductiv, note și prezentări de Cristian Bădiliță, Editura Polirom, Iași, Ediția a II-a, 1999, Ediția a IV-a, 2007.
- 4) *** *Hotărârile Sfintelor Sinoade Ecumenice și Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, Editura Sfântul Nectarie, București, 2003, Ediția electronică, Apologeticum, 2005.
- 5) *** *Scrierile Părinților Apostolici*, în P.S.B., vol. 1, Traducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 1979.
- 6) Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Scrieri, partea I. Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre Întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor*, în P.S.B., vol. 15, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1987.
- 7) Sfântul ATANASIE CEL MARE, *Scrieri, partea a II-a. Epistole. Viața cuviosului părintelui nostru Antonie*, în P.S.B., vol. 16, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1988.
- 8) Sfântul CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri, partea a doua. Glafire*, în P.S.B., vol. 39, Traducere din grecește, introducere și note de Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1992.

- 9) Sfântul CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze*, Traducere din limba greacă și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
- 10) Sfântul DIONISIE AREOPAGITUL, *Opere complete și Scoliiile Sfântului Maxim Mărturisorul*, Ediție îngrijită de Constanța Costea, Traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București, 1996.
- 11) EPIFANIE MONAHUL, SIMEON METAFRASTUL, MAXIM MĂRTURISITORUL, *Trei vieți bizantine ale Maicii Domnului*, Ediția a II-a, Traducere și postfață de diac. Ioan I. Ică Jr, Editura Deisis, Sibiu, 2007.
- 12) Sfântul GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci Cuvântări despre Dumnezeu*, Traducere din greacă de Preot Gheoghe Tilea și Nicolae I. Barbu, precedate de *Viața Sf. Grigorie Teologul*, alcătuită de preotul Grigorie (sec.VIII), traducere de N. Donoș, Editura Herald, București, 1999.
- 13) Sfântul IOAN DAMASCHIN, Sfântul PROCLU AL CONSTANTINOPOLULUI, Sfântul MODEST AL IERUSALIMULUI, Sfântul TEODOR STUDITUL, Sfântul IOAN AL EVHAITELOR, ILIE MINIAT, *Cuvântări de laudă la Adormirea Maicii Domnului*, Traducerea din greaca veche, de Parascheva Grigoriu, Editura Sophia, București, 2008.
- 14) Sfântul IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, Traducere de Pr. Dumitru Fecioru, în Colecția „Izvoarele Ortodoxiei”, Nr. 1, Editura Librăriei Teologice, București, 1938; Ediția a

- II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1943, reprodusă în Ediția electronică, Apologeticum, 2004.
- 15) Sfântul IOAN GURĂ DE AUR, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, Traducere din limba greacă și note de Preotul Profesor Dumitru Fecioru, E.I.B.M.B.O.R., București, 2002.
- 16) Sfântul IRINEU DE LYON, *Aflarea și respingerea falsei cunoașteri sau Contra ereziilor*, Vol. 1, Traducere din limba engleză, introducere și note de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș, Teologie pentru azi, București, 2007.
- 17) Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cuvânt ascetic, Capete despre dragoste, Capete teologice, Întrebări, nedumeriri și răspunsuri, Tâlcuire la Tatăl nostru*, în „Filocalia”, vol. II, Ediția I, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1947, Ediția a II-a, Editura Harisma, București, 1993, reprodusă în Ediție electronică, Apologeticum, 2005.
- 18) Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în „Filocalia”, vol. III, Ediția I, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1947, Ediția a II-a, Editura Harisma, București, 1993, Ediția electronică, Apologeticum, 2005.
- 19) Sfântul MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua. Tâlciri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, Traducere din

limba greacă, introducere și note de Preotul Profesor Dumitru Stăniloae, E.I.B.M.B.O.R., București, Ediția I, în P.S.B., vol. 80, 1983, Ediția a II-a, 2006.

- 20) Sfântul NICODIM AGHIORITUL, *Grădina darurilor. Tâlcuire la Cântarea Maicii Domnului*, Traducere de pr. David Popescu, Editura Sophia, București, 1998.
- 21) Sfântul VASILE CEL MARE, *Scrieri partea a treia. Despre Duhul Sfânt și Corespondență (Epistole)*, în P.S.B., vol. 12, Traducere, introducere, note și indici de Preot Prof. Dr. Constantin Cornițescu și Preot Prof. Dr. Teodor Bodagae, E.I.B.M.B.O.R., București, 1988.

I.3. Opere ale teologilor români referitoare la învățătura despre Maica Domnului

I.3.1. Lucrări în volum

- 1) BELU, Dumitru, *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebeș, 1941.
- 2) BRIA, Pr. Prof. Dr. Ion, *Tratat de Teologie Dogmatică și Ecumenică*, Editura România creștină, București, 1999.
- 3) BUCHIU, Pr. Conf. Dr. Ștefan, *Maica Domnului. O introducere în teotologia ortodoxă*, Editura Sigma, București, 2006.
- 4) COMAN, Pr. Prof. Ioan G., „Și cuvântul trup S-a făcut”. *Hristologie și mariologie patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993.

- 5) CHIȚESCU, Prof. Nicolae, TODORAN, Pr. Prof. Isidor, PETREUȚĂ, Pr. Prof. Ioan, *Teologia dogmatică și simbolică. Manual pentru Institutele teologice*, vol. II, E.I.B.M.B.O.R., București, 1958, ediția a II-a, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005.
- 6) ICĂ JR, Diac. Ioan I., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Editura Deisis, Sibiu, 2008.
- 7) LOICHIȚA, Vasile, *Doctrina Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Preacurată*, în „Candela”, Anul XLVIII (1937), Nr. 1-12, p. 204-258, Ediția a II-a, Editura Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1939.
- 8) MIHOC, Pr. Prof. Vasile, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, Editura Christiana, București, 1996.
- 9) MLADIN, Nicolae, *Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară*, Sibiu, 1945.
- 10) REZUȘ, Petru, *Aghiologia ortodoxă*, Tipografia Diecezană, Caransebeș, 1940.
- 11) REZUȘ, Pr. Prof. Petru, *Teologia ortodoxă contemporană*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1989.
- 12) SEMFORA GAFTON, Monahia, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, Cu note ale Mitropolitului Tit Sîmedrea, Editura Sophia, București, 1998.

- 13) STĂNILOAE, Dumitru, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Vol. I+II, Ediție îngrijită de Camil Marius Dădarlat, Editura Cristal, București, 1995.
- 14) STĂNILOAE, Dumitru, *Iisus Hristos – Lumina Lumii și îndumnezeitorul omului*, Îngrijirea ediției, Monica Dumitrescu, Editura Anastasia, București, 1993.
- 15) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Ediția I, Sibiu, 1943; Ediția a II-a, Editura Omniscop, Craiova, 1993.
- 16) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, Ediția I, cu titlul: *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Institutele teologice*, Editura Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1978; Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997, reproducă în Ediția electronică, Apologeticum, 2006; Ediția a III-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
- 17) STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Ediția I, cu titlul: *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Institutele teologice*, Editura Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1978; Ediția a II-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 1997, Ediție electronică, Apologeticum, 2003; Ediția a III-a, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003.
- 18) STĂNILOAE, Pr. prof. dr. Dumitru, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama – cu patru tratate traduse –*,

Ediția a doua cu o prefață revăzută de autor, Editura Scripta, București, 1993.

- 19) TODORAN, Pr. Prof. Dr. Isidor, ZĂGREAN, Arhid. Prof. Dr. Ioan, *Teologia Dogmatică. Manual pentru seminariile teologice*, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991.

I.3.2. Studii și articole

- 1) *** *Comunicatul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, în „Ortodoxia”, Anul II (1950), Nr. 4, p. 497-502.
- 2) ANANIA, Arhim. Bartolomeu V., «Fie!», în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, București, p. 437-442.
- 3) BELU, Pr. prof. Dumitru, *Imnele liturgice despre Maica Domnului*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 1951, p. 4-5.
- 4) BODOGAE, Pr. prof. Teodor, *Sfinții Părinți și Maica Domnului*, în „Telegraful român”, Nr. 28-30, 1951, p. 4.
- 5) BRANIȘTE, Pr. Prof. Ene, *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox și formele ei de exprimare. Studiu istorico-liturgic*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 521-533.
- 6) BUCHIU, Pr. Conf. Dr. Ștefan, *Concepții hristologice în imnele neoprotestante privite din punct de vedere ortodox*, în „Studii Teologice”, Anul LI (1999), Nr. 1-2, p. 96-106.
- 7) CĂCIULĂ, Pr. Dr. Olimp N., *În legătură cu noua dogmă a papalității: „Assumptio Corporea Beatas Mariae Virginis in Coelum”*, în „Ortodoxia”, Anul II (1950), Nr. 4, p. 503-514.

- 8) COMAN, Pr. prof. Vasile, *Maica Domnului în Liturghie*, în „Telegraful român”, Nr. 31-33, 1951, p. 2.
- 9) CORNÎTESCU, Diac. Asist. Emilian, *Temeiuri ale preacinstirii Maicii Domnului în Vechiul Testament*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 492-500.
- 10) DUMITRU, Drd. Pinteia, *Învățătura Sfântului Ioan Damaschin despre Maica Domnului*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 501-520.
- 11) GALERIU, Constantin, *Maica Domnului Povățuitoarea*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 454-468.
- 12) GANEA, Ierom. Ioasaf, *Învățătura despre Maicii Domnului (mariologia ortodoxă)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul XCVIII (1980), Nr. 9-10, p. 970-981.
- 13) GHEORGHESCU, Doctorand Ierom. Chesarie, *Învățătură despre Maica Domnului în Ortodoxie și Catholicism*, în „Ortodoxia”, Anul XXII (1970), Nr. 3, p. 382-399.
- 14) GHEORGHESCU, Drd. Ierom. Chesarie, *Învățătura despre unirea ipostatică la Sfântul Ioan Damaschin*, în „Ortodoxia”, Anul XXII (1971), Nr. 2, p. 181-193.
- 15) MARCU, Pr. prof. Grigorie T., *Maica Domnului în Sfânta Scriptură*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 1951, p. 3.
- 16) MICLE, Protos. Veniamin, *Despre cinstirea Maicii Domnului*, în „Mitropolia Olteniei”, Anul XXVIII (1976), Nr. 7-8, p. 852-592.

- 17) MOISIU, Pr. Prof. Dr. Alexandru, *Ce cunoaștem din Sfânta Scriptură despre viața Maicii Domnului?*, în „Mitropolia Banatului”, Anul XXII (1972), Nr. 1-3, p. 11-23.
- 18) MOISIU, Pr. prof. Alexandru, *Învățătura Sfântului Chiril al Alexandriei despre Maica Domnului*, în „Telegraful român”, Nr. 28-30, 1 iulie 1951, p. 5-6.
- 19) MOLDOVAN, Pr. conf. Ilie, *Învățătură Sfintei Scripturi despre Prea Curata Fecioară Maria și implicațiile ei religios-morale, (obiecțiuni și răspunsuri)*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 469-491.
- 20) PÂRVU, Magistrand Constantin, *Temeiurile ortodoxe ale cultului Maicii Domnului*, în „Studii Teologice”, Anul VI (1954), Nr. 3-4, p. 189-218.
- 21) PETREUȚĂ, Pr. prof. Ioan, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 1951, p. 5-6.
- 22) POPESCU, Prof. Teodor, *Învățătura ortodoxă despre cultul Sfinților față de secta «tudoristă»*, în revista „Studii Teologice”, Anul III (1950-1951), Nr. 5-6, p. 292-320.
- 23) REZUȘ, Petru, *Mariologia ortodoxă*, în „Ortodoxia”, Anul II (1950), Nr. 4, p. 515-558.
- 24) REZUȘ, Petru, *Sinteză mariologică*, în „Candela”, Anul XLVIII (1937), Nr. 1-12, p. 283-289.
- 25) SÂRBU, Pr. prof. Corneliu, *Creștini sau «mariani». Critica dogmatică a mariologiei catolice*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 15 iunie 1951, p. 7-8.

- 26) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Învățătura despre Maica Domnului la Ortodocși și Catolici*, în „Ortodoxia”, Anul II (1950), Nr. 4, p. 559-609.
- 27) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Maica Domnului ca mijlocitoare*, în „Ortodoxia”, Anul IV (1952), p. 79-129.
- 28) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Doctrina ortodoxă și catolică despre păcatul strămoșesc*, în „Ortodoxia”, Anul IX (1957), Nr. 1, p. 3-40.
- 29) STĂNILOAE, Dumitru, *Maica Domnului, Ocrotitoarea*, în „Glasul Bisericii”, 1979, Nr. 9, p. 938-950.
- 30) STĂNILOAE, Pr. Prof. Dumitru, *Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca*, în „Ortodoxia”, Anul XXXII (1980), Nr. 3, p. 443-453.
- 31) ȘESAN, Pr. prof. Milan, *Maica Domnului în hotărârile sinodale*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 1951, p. 3-4.
- 32) TODORAN, Pr. prof. Isidor, *Considerații mariologice*, în „Mitropolia Ardealului”, Anul III (1958), Nr. 3-4, p. 218-237.
- 33) „TR” (colectivul de redacție al revistei „Telegraful român”, reprezentat de redactorul-șef, Ierom. prof. Nicolae Mladin), editorialul *Maica Domnului*, în „Telegraful român”, Nr. 24-27, 1951, p. 1-2.
- 34) VIZITIU, Pr. Drd. Mihai Gh., *Învățătura despre Maica Domnului după Sfânta Scriptură*, în „Ortodoxia”, Anul XXX (1978), Nr. 3-4, p. 181-192.

II. LUCRĂRI DE SPECIALITATE

- 1) BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, *Liturgică generală*, vol. I+II, ediția a III-a, îngrijită de pr. Eugen Drăgoi, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002.
- 2) BUCHIU, Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan, *Ortodoxie și secularizare*, Editura „Libra”, București, 1999.
- 3) BULGAKOFF, Sergiu, *Ortodoxia*, Traducere de Nicolae Grosu, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1933.
- 4) BULGAKOV, Serghei, *Rugul care nu se mistuie: studiu de interpretare dogmatica a unor elemente ale cultului Maicii Domnului în Ortodoxie*, de Boris Buzilă, Editura Anastasia, București, 2001.
- 5) CHIFĂR, Pr. Nicolae, *Istoria creștinismului*, vol. II, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000.
- 6) Arhimandrit CLEOPA ILIE, *Călăuză în credința ortodoxă*, Ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura Episcopiei Romanului, 2000.
- 7) COMAN, Pr. Prof. Dr. Ioan G., *Patrologie*, Sfânta Mănăstire Dervent, 2000.
- 8) DINU, Pr. Adrian Lucian, *Maica Domnului în Teologia Sfinților Părinți*, Editura Trinitas, Iași, 2004.
- 9) EVDOKIMOV, Paul, *Ortodoxia*, Traducere din limba franceză de Dr. Irineu Ioan Popa, Arhiereu vicar, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.

- 10) EVDOKIMOV, Paul, *Taina Iubirii. Sfințenia iubirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, Traducerea de Gabriela Moldoveanu, verificarea și îmbunătățirea traducerii de Pr. Lect. Univ. Dr. Vasile Răducă, Asociația medicală creștină Christiana, București, 1994.
- 11) FELMY, Karl Christian, *Dogmatica experienței ecleziale*, Traducere de pr. prof. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999.
- 12) FLORENSKI, Pavel, *Stâlpul și Temelia Adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, în românește de Emil Iordache, pr. Iulian Friptu și pr. Dimitrie Popescu, Studiu introductiv: diac. Ioan I. Ică jr., Editura Polirom, Iași, 1999.
- 13) GHEORGHIU, Pr. Prof. Dr. Vasile, *Sfânta Evanghelie după Matei cu comentar*, vol. I, III, Cernăuți, 1925¹, 1933².
- 14) GHIBU, Onisifor, *Chemare la judecata istoriei. Apeluri la rațiune*, vol. I din anii 1946-1952, Ediție îngrijită de Octavian Ghibu, Editura Albatros, București, 1992; vol. II din anii 1953-1970, Editura Albatros, București, 1993.
- 15) ICĂ JR, Diacon Ioan I., *Canonul Ortodoxiei*, vol. I: „Canonul apostolic al primelor secole”, Editura Deisis, Sibiu, 2008.
- 16) IOJA, Cristinel, *Dogmatică și dogmatişti – Prolegomena privind aprofundarea Teologiei Dogmatice Ortodoxe în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și*

- începutul secolului al XXI-lea*, Editura Marineasa, Timișoara, 2008.
- 17) KNIAZEV, Alexis, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, Traducere din franceză de Lucreția Maria Vasilescu, Editura Humanitas, București, 1998.
 - 18) LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Traducere din limba franceză, studiu introductiv și note de Pr. Vasile Răducă, Editura Anastasia, București, 1990, Ediția electronică, Editura Bonifaciu, 1998.
 - 19) LOSSKY, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, În românește de Lidia și Remus Rus, Prefață de Pr. Prof. D. Gh. Popescu, Tipărită la Editura Enciclopedică, București, 1993 și la Editura Sofia, București, 2006, Ediție electronică, Apologeticum, 2006.
 - 20) LOSSKY, Vladimir, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, Traducere din franceză de Anca Manolache, Editura Humanitas, București, 1998.
 - 21) NEAGA, Nicolae, *Profeții mesianice în cartea Facerii*, Sibiu, 1930.
 - 22) NEAGA, Prof. Dr. Nicolae, *Hristos în Vechiul Testament*, Sibiu, 1944; Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2004, Ediție îngrijită de Pr. Conf. Dr. Ioan Chirilă.
 - 23) POPESCU, Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005.
 - 24) PRELIPCEAN, Pr. Prof. Vladimir, NEAGA, Pr. Prof. Nicolae, BARNA, Pr. Prof. Gheorghe, CHIALDA, Pr. Prof. Mircea,

- Studiul Vechiului Testament. Manual pentru Facultățile Teologice*, Ediția a IV-a, îngrijită de Pr. Prof. Dr. Ioan Chirilă, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2006.
- 25) SCHMEMANN, Alexander, *Maica Domnului*, Traducere de Cezar Login, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2010.
- 26) STĂNESCU, Dumitru, *Cultul Maicii Domnului la Români*, București, 1926.
- 27) Monah TEOCLIT DIONISIATUL, *Maica Domnului în teologia și iconografia Sfinților Părinți*, Traducerea de Cristina Rogobete și Adrian Marinescu, Editura Bizantină, București, 2002.
- 28) TONIOLO, Ermanno M., *Acatistul Maicii Domnului explicat. Imnul și structurile lui mistagogice*, Presentare și traducere de diac. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2009.
- 29) ȚEPELEA, Marius, *Mariologia primelor trei secole. Fecioara Maria în tradiția Bisericii primare*, Editura Emia, Deva, 2004.
- 30) VISARION Episcopul Tulcii, *Învățătura mariologică a Sfântului Nicolae Cabasila în spiritualitatea ortodoxă a secolului al XIV-lea*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2012.

III. STUDII ȘI ARTICOLE

- 1) JOUASSARD, G., *Marie à travers la patristique: Maternité divine, Virginité, Sainteté*, în „Maria. Études sur la Sainte Vierge”, vol. I, Éditions Beauchesne, Paris, 1949, p. 71-157.
- 2) JUGIE, Martin, în D.T.C., t. VII₁, 1922: *Immaculée conception dans l'Église Grecque après le Concile d'Éphèse*, col. 893-975; *Immaculée conception dans les Églises Nestoriennes et Monophysites*, col. 975-979.
- 3) JUGIE, Martin, în „Notre Dame”, t. I, Paris, 1911: *L'Immaculée Conception dans la Tradition grecque*, p. 41; *Les Pères anténicéens et l'Immaculée Conception*, p. 257-259.
- 4) JUGIE, Martin, *Le protévangile de Jacques et l'Immaculée Conception*, în „Échos d'Orient”, t. XIV, 1911, p. 16-20.
- 5) LESÊTRE, H., *Marie, mère de Dieu*, în D.B., t. IV₁, col. 774-809.
- 6) NICORESCU, I., *Casa Preacuratei Fecioare Maria*, în „Foaia Diecezană”, Anul LV (1942), Nr 1-2, Caransebeș, p. 6-7.
- 7) O'CARROLL, Michael, *Efraem of Syria, ST.*, în „Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary”, Editura „A Michael Glazier Book”, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1990, p. 306-373.

- 8) PÉTRIDÈS, Sophrone, *L'Immaculée Conception et les Grecs modernes*, în „Echos d'Orient”, t. 8, Nr. 54, 1905, p. 257-270.
- 9) STIERNON, Daniel, *Marie dans la théologie orthodoxe greco-russe*, în „Maria. Études sur la Sainte Vierge”, vol. 7, Editura H. du Manoir, Paris, 1964, p. 239-338.
- 10) TULCAN, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Teologia dogmatică ortodoxă română în cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea: reprezentanți de marcă, curente și perspective*, în „Teologia”, Anul VI (2002), Nr. 3-4, Arad, p. 171-183.
- 11) TULCAN, Pr. Prof. Dr. Ioan, *Trăsăturile fundamentale ale dogmaticii ortodoxe*, în „Teologia”, Anul XII (2008), Nr. 4, Arad, p. 10-26.
- 12) VINTILESCU, Petre, *Verbul «a mântui» ca termen de invocare a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu în pietatea ortodoxă*, în „Studii Teologice”, Anul VIII (1940), vol. II, p. 379-382.
- 13) WENGER, Antoine, *Foi et piété mariale à Byzance*, în „Maria. Études sur la Sainte Vierge”, vol. V, 1958, p. 956-962.

IV. DICȚIONARE, LEXICOANE, ENCICLOPEDII

- 1) BAILLY, Anatole, *Dictionnaire Grec-Français*, Hachette, Paris, 1935.
- 2) BRANIȘTE, Pr. Prof. Dr. Ene, BRANIȘTE, Prof. Ecaterina, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Editura Diecezană, Caransebeș, 2001.
- 3) BRIA, Pr. Prof. Dr. Ion, *Dicționarul de Teologie Ortodoxă*, ediția a II-a revizuită și completată, E.I.B.M.B.O.R., București, 1994.
- 4) D'ALÈS, Adhémar (Éditeur), *Dictionnaire Apologetique de la Foi Catholique*, 4 vol., Gabriel Beauchesne et Cie, Éditeurs, Paris, 1911-1922.
- 5) HERBERMANN, Charles George, PACE, Edward Aloysius, FALLEN, Condé Benoist, SHAHAN, Thomas Joseph, WYNNE, John Joseph, *The Catholic Encyclopedia*, 16 vol., Encyclopedia Press, New York, 1913.
- 6) LIDDELL, Henry George, SCOTT, Robert, JONES, Henry Stuart (Editors), *A Greek-English Lexicon*, Ediția a 9-a, Clarendon Press, Oxford, 1940.
- 7) O'CARROLL, Michael, *Theotokos: a theological encyclopedia of the Blessed Virgin Mary*, Editura „A Michael Glazier Book”, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1990.
- 8) TIMUȘ, Gherasim, *Dicționar aghiografic cuprinzând pe scurt viețile sfinților*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1898.

- 9) VACANT, Jean Michel Alfred, MANGENOT, Eugène, AMANN, Émile, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, 15 tomes, Librairie Letouzey et Ané, Paris, 1899-1950.
- 10) VIGOUROUX, Fulcran (Éditeur), *Dictionnaire de la Bible*, 5 vol., Librairie Letouzey et Ané Éditeurs, Paris, 1912.

V. RECENZII, PREFEȚE

- 1) IOJA, Pr. Lect. Univ. Dr. Cristinel, *Recenzie la Pr. conf. dr. Ștefan BUCHIU, Maica Domnului. O introducere în teotokologia ortodoxă*, Editura Sigma, București, 2006, 224 p., în „Teologia”, Anul XI (2007), Nr. 1, p. 289-292.
- 2) GHIȚ, Florin-Cătălin, *Recenzie la Diac. Ioan I. ICĂ JR, Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Editura Deisis, Sibiu, 2008, în „Tabor”, Nr. 1, 2009, p. 99-100.
- 3) Pr. Conf. Dr. Vasile CITIRIGA, *Recenzie la Pr. Conf. Dr. Ștefan BUCHIU, Maica Domnului. O introducere în teotokologia ortodoxă*, București, Editura Sigma, 2006, 224 p., în „Ortodoxia”, Anul LVIII (2007), Nr. 4, p. 146-148.
- 4) Pr. Prof. Dr. Dumitru POPESCU, *Prefață la Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan BUCHIU, Ortodoxie și secularizare*, Editura Libra, București, 1999, p. 5-7.

VI. RESURSE ONLINE

- 1) <https://sinaxa.wordpress.com/2015/02/13/rugaciunile-sfantului-efrem-sirul-catre-maica-domnului-rugaciunea-apatra-catre-preasfanta-nascatoare-de-dumnezeu/>, Accesat în 26.08.2017.
- 2) http://www.maicadomnului.ro/cuvant-sfantului-ioan-damaschin-la-nasterea-preasfintei-stapanei-nascatoare-de-dumnezeu-si-pururea-fecioara-maria_180_p0.html, Accesat în 18.06.2017.
- 3) http://www.maicadomnului.ro/dezvoltarea-cultului-maicii-domnului-pana-la-sinodul-iii-ecumenic_13_p0.html, Accesat în 11.06.2017.
- 4) <http://starceanub.wordpress.com/2007/07/12/mariologia-la-sinodul-iii-ecumenic-efes-431/>, Accesat la 10.06.2017.
- 5) <https://www.magisteriu.ro/lumen-gentium-1964/>, Accesat în 30.08.2017.
- 6) <https://ortodoxianeamului.wordpress.com/2014/05/15/6072/>, Accesat în 15.06.2017.
- 7) <http://www.cuvantul-ortodox.ro/nasterea-lui-hristos-omilia-sfantului-vasile-cel-mare/>, Accesat în 29.06.2017.